

Farklılaştırılmış Teselsül İlkesi Uyarınca Bireysel Sorumluluğun Belirlenmesi^(*)

The Determination of Individual Liability in Accordance with the Differentiated Solidarity Principle

Arş. Gör. Firdevs ARSLAN^(**)

Öz

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 6762 sayılı Ticaret Kanununun hukuki sorumluluk uygulamasındaki mutlak teselsül anlayışını terk ederek farklılaştırılmış teselsül ilkesinin kabul etmiştir. Yeni olan bu ilke ile birlikte sorumlu olunan miktarda her bir borçlu bakımından kusur oranı ve Türk Borçlar Kanunu m.51 ve m.52 dikkate alınarak, farklılaşmaya gitmek ve ayrı ayrı bireysel sorumluluk tavanları belirlemek mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmada bireysel sorumluluğu belirleyen faktörler üzerine odaklanılarak farklılaştırılmış teselsül ilkesi ele alınmaktadır. Bu ilkeye göre, aynı zarardan sorumlu olan yönetim kurulu üyelerinin her biri, kendi şahsında doğmuş olan bireysel indirim sebeplerini dış ilişkide de ileri sürerek, sadece zararın kendilerine isnat edilecek tutarıyla sorumlu olacaklardır. Şöyle ki, borçlu başkalarıyla birlikte zararın tamamından sorumlu olmayacak, tek başına zararın ne kadarından sorumlu olacak idiyse o kadarından sorumlu olmaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler

Farklılaştırılmış Teselsül, Müteselsil Sorumluluk, Bireysel Sorumluluk, Bireysel Sorumluluk Tavanı, Dış ve İç İlişki.

Abstract

The new Turkish Commercial Code no. 6102 adopted the differentiated solidarity principle by quitting the absolute liability principle, which was accepted and brought by the former Commercial Code no. 6762. With this new principle it is possible to differentiate the total amount in charge by considering the defect rate and Turkish Law of Obligations Article 51 and 52 for each person and to determinate individual ceiling of liability. In this study, we aim to discuss the differentiated solidarity principle by focusing on individual factors of liability. Namely, the obligor will not be liable for the entire damage together with others, but will continue to be liable the amount of the damage he individually would be liable.

Keywords

Differentiated Solidarity, Joint Liability, Individual Liability, Ceiling of Individual Liability, Foreign and Internal Affair.

^(*) [Makale geliş tarihi:](#) 15.04.2021 - [Makale kabul tarihi:](#) 16.10.2021.

^(**) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı.

[E-posta:](mailto:fsavas@cumhuriyet.edu.tr) fsavas@cumhuriyet.edu.tr.

[Orcid No:](https://orcid.org/0000-0002-3915-8062) <https://orcid.org/0000-0002-3915-8062>.

Giriş

Anonim ortaklıklarda geçmişten günümüze kadar uzanan tartışmalardan biri, AO yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu ve bu sorumluluğun kapsamı olmuştur. Türkiye, Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde hukuk sistemleri, yönetim kurulu üyeleri aleyhine açılacak sorumluluk davaları açısından müteselsil sorumluluk sistemini kabul ederek, alacaklının alacağına kavuşmasını teminat altına almıştır.

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) zamanında zarar gören, kusur derecesini ispata gerek duymadan istediği üyeye başvurup zararının tamamı için dava edebilmekteydi. Bu kişiler, zarar görene karşı ortak defileri ve kendilerinden kaynaklanan kişisel defileri, dış ilişkide değil ancak iç ilişkide ileri sürebilmekteydi. Nitekim 6762 sayılı TTK 336 vd. hükümleri gereği yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu bakımından mutlak teselsül ilkesi kabul edilmekteydi. İsviçre Borçlar Kanunu da 1991 yılında yapılan değişiklikten önce aynı şekilde mutlak teselsül ilkesini kabul etmekteydi.

Mutlak teselsül ilkesi gereği bireysel indirim sebeplerinin dış ilişkide ileri sürülmesi imkanının tanınmaması, zarara sebep olan kişilerin kusur oranları farklı olmasına rağmen zararın tamamından sorumlu olmalarına neden olmuştur. Yapılan uzun tartışmalar sonucu, İBK m.759 ile 1991 yılında getirilen anonim ortaklıklara özgü sorumluluk hukukunda müteselsil sorumluluk düzenlemesi TTK m.557 hükmü ile bizim hukukumuzda da getirilmiştir. Farklılaştırılmış teselsül ilkesi adı verilen bu hükme göre, zarardan sorumlu olanların müteselsil sorumluluğu, kendi kusur oranıyla ve durumun diğer gerekleri dolayısıyla şahsen sorumlu tutulacağı miktarla sınırlandırılmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde genel anlamda teselsül ve müteselsil sorumluluk kavramları, ikinci bölümünde farklılaştırılmış teselsül kavramı incelenecektir. Üçüncü bölümde ise farklılaştırılmış teselsül sorumluluğunun kapsamlı incelemesi yapılacaktır. Dördüncü bölüm olan son bölümde de farklılaştırılmış müteselsil sorumluluğun genel olarak hukuk politikası açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

I. Müteselsil Sorumluluk

A. Teselsülün Anlamı ve Kapsamı

Anonim ortaklık yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu gerektiren davranışları nedeniyle sorumluluğu, teselsül sorumluluğudur. Bu durumda öncelikle müteselsil sorumluluk kavramını incelemek gereklidir. Teselsül kelimesinin hukuki anlamda karşılığına baktığımızda; birden çok kimsenin alacaklıya karşı aynı borcun tamamını yükledikleri veya birden çok alacaklının tek bir borcu

istemeye hakkı olduğunu gösteren durum; dayanışma olarak tanımlanmaktadır.¹ Müteselsil sorumluluk, sadece anonim ortaklıklara ilişkin bir müessese olmayıp 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'da düzenlenmiştir. 6102 sayılı TTK'da ise teselsül, ticari işlerde teselsül karinesi başlığı altında 7. maddede düzenlenmiştir. Ancak çalışmamızın esasını teşkil eden konu TTK m.557'de düzenlenen teselsül hükmüdür.

TBK m.162'de düzenlenen genel müteselsil sorumluluk tanımına bakıldığında; birden çok borçlunun alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiklerini bildirdiklerinde müteselsil sorumluluk doğmaktadır. Tarafların müteselsil borcun varlığına ilişkin iradelerini farklı şekilde ortaya koymaları mümkündür. Şöyle ki, her bir borçlunun borcun tamamını üstlenmiş olduğu ya da alacaklının borcun ifa edilmemesi halinde borcun tamamı için dilediği borçluya başvurabilmesi yönündeki ifadeler, müteselsil borçluluğu ortaya çıkarmaktadır.² Bu bildirim olmadığı sürece müteselsil borçluluk ancak kanunda öngörülen istisnai hallerde oluşur. Müteselsil sorumlulukta amaç, alacaklının birden fazla borçluyla karşı karşıya kaldığı için zayıflayan durumunu dengelemek ve borcun ödenmeme riskini azaltmaktır.³ Müteselsil sorumluluk halinde zarar gören, zararın tamamını tek bir sorumludan veya hepsinden talep edebilme imkanına sahip olduğu için, diğer borç ilişkilerine göre daha güçlü ve ayrıcalıklı durumdadır. Bu durumda müteselsil borçlulardan her biri borcun tamamından sorumlu olup borç bir kere ödendiğinde sona ermektedir. Zararın bir kısmı ifa edildiğinde borç, ifa edildiği oranda sona ermektedir.⁴

B. Eski TBK ve TTK'ya Göre Tam (Mutlak) - Eksik Teselsül Ayırımı

6762 sayılı TTK (ETTK) m.336'ya göre yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu gerektiren davranışlarından dolayı uygulanacak teselsül mutlak (tam) teselsüldü.⁵ Ancak ETTK'da AO hukukuna özgü bir teselsül ve rücu hükmü bulunmadığı için bu konuda TBK genel hükümlerine gidilmekteydi. Tam-eksik teselsül ayırımı EBK'da m.51 ve 52'de düzenleme bulmaktaydı. Yeni BK ise bu hükümleri tek madde haline getirmiş; 62. maddenin ikinci fıkrası uyarınca hem tam hem de eksik teselsül halinde halefiyetin varlığını kabul edip, eksik teselsülde rücu sırasını kaldırmış olması sebebiyle, bu ayırımın önemi kalmamıştır. Ancak yine de TBK m.61 ve 62'nin anlaşılması açısından tam-eksik teselsül ayırmadan bahsetmek gereklidir.

¹ EREN, s. 915; TEKİNALP, s. 461; PULAŞLI, s. 701; www.sozluk.adalet.gov.tr.

² KILIÇOĞLU, s. 758; EREN, s. 918.

³ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 251; KILIÇOĞLU, s. 759.

⁴ KARAYALÇIN, s. 655; KILIÇOĞLU, s. 759; EREN, s. 918.

⁵ PULAŞLI, Şerh, s. 2117; TEKİNALP, s. 461; POROY, TEKİNALP VE ÇAMOĞLU, s. 433.

Tam teselsül, birden çok sorumlunun sözleşmenin kurulduğu sırada borcun tamamından sorumlu olduklarını beyan etmeleri ile sözleşme ya da kanun hükümleri gereği doğmaktadır. (TBK 162). Tam teselsülün oluşması için bir zararın birden fazla kişi tarafından meydana getirilmesi gerekir. Bu kişiler dış ilişkide şahsi sebepleri ve kusur oranlarını ileri süremeden zararın tamamından sorumlu iken; iç ilişkide rücu hakları bakımından kusurları oranında indirim oranları tespit edilmektedir.⁶ Tam teselsülün söz konusu olduğu hallerde, zararı tazmin eden kişinin EBK m.147/1 (TBK m.168) uyarınca alacaklının haklarına halefiyet hakkı bulunmaktaydı.⁷

Eksik teselsül ise birden fazla kişinin farklı sebeplerle sorumlu olması anlamına gelmekteydi ve bazı noktalarda tam teselsülden ayrılmaktaydı. Eksik teselsülde tam teselsülden farklı olarak borçlulardan birine karşı kesilen zamanaşımı diğerlerine karşı kesilmemekteydi.⁸ Yine eksik teselsülde tam teselsüldeki gibi rücu hakkından yararlanan borçlunun zararı ödediği miktarda alacaklının haklarına halef olması mümkün değildi.⁹ Son olarak tam teselsülde hakkında indirim sebebi bulunan kişiden de zararın tamamı istenebilirken, eksik teselsülde hakkında indirim sebebi bulunan kişiden tazminatta indirim imkanı bulunmaktaydı.¹⁰ ETTK 321/5 hükmü gereğince haksız fiiller bakımından şirket ile yönetim kurulu üyeleri arasında eksik teselsülün olduğu ve bu nedenle zararı ödeyen yönetim kurulu üyesinin şirkete rücu edemeyeceği genel olarak kabul görmekteydi.¹¹

Yönetim kurulunun hukuki sorumlulukları bakımından tam (mutlak) teselsülün olduğu yani davacının yöneticilerin kusurlarının derecesine bakılmaksızın tazminatın tamamını birinden veya hepsinden isteyebileceği kabul ediliyordu.¹² Yani zarar görenlere, yönetim kurulu üyelerinin genellikle kurul halinde çalışması göz önünde bulundurularak şirket tüzel kişiliğine, şirket alacaklılarına ve pay sahiplerine kimin kusurlu olduğunu araştırmaya zorunlu olmaksızın diledikleri şekilde müracaat hakkı tanınmıştı.¹³

ETTK'da kabul gören bu sistem, zararın esas sorumlularının malvarlıklarına ulaşamaması sebebiyle veya hafif kusuruyla sebep olan dürüst yöneticilerin tüm malvarlığını kaybetmelerine sebep olması gerekçeleriyle eleştirilmiş ve değiştirilmesi istenmiştir.¹⁴ 6102 sayılı yeni TTK m.557 ile alacaklı ve borçlu arasındaki

⁶ HELVACI, s. 82; PULAŞLI, Şerh, s. 2116.

⁷ KILIÇOĞLU s. 472; DOĞAN / ŞAHAN ve ATAMULU, s. 324.

⁸ EREN, s. 925; TANDOĞAN, s. 383.

⁹ REİSOĞLU, s. 181; OĞUZMAN ve ÖZ, s. 711.

¹⁰ HELVACI: s. 83; EREN, s. 925.

¹¹ GÜRSOY, s. 60; AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 254.

¹² AKDAĞ s. 1211; BAHTİYAR, s. 397.

¹³ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 252.

¹⁴ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 253; GÜRSOY, s. 58.

menfaat dengesini alacaklı lehine bozan mutlak teselsül ilkesi İsviçre de sert eleştirilere maruz bırakılıp terk edilmiş;¹⁵ onun yerine sorumluluk ilkesine ve hakkaniyetin temeline daha uygun olan farklılaştırılmış teselsül ilkesi kabul edilmiştir.¹⁶

II. Farklılaştırılmış Teselsül

A. Genel Olarak

Hem ETTK'da hem yeni TTK'ya kaynak teşkil eden İsviçre Borçlar Kanunu'nda 1991'de yapılan değişikliğe kadar kabul gören mutlak teselsül sistemi, değişiklikten sonra yerini dış ilişkide bireysel indirim sebeplerinin ileri sürülebileceği farklılaştırılmış teselsül sistemine bırakmış ve TTK da aynı şekilde mutlak teselsül sistemini terk etmiştir.¹⁷

Keza TTK m.557 Hükümet Gerekçesine¹⁸ göre, müteselsil sorumluluk ağırlaştırılmış sorumluluk olmamakla birlikte; sorumluların tek başlarına sorumlu tutulsalardı bağlı olacakları rejimden daha ağır şartlar içeren bir rejimle karşı karşıya bırakılması şeklinde yorumlanamaz. Bu ilkeye göre, aynı zarardan sorumlu olan yönetim kurulu üyelerinin her biri, kendi şahsında doğmuş olan bireysel indirim sebeplerini dış ilişkide de ileri sürerek, sadece zararın kendilerine isnat edilecek tutarıyla sorumlu olacaklardır. Bir başka deyişle borçlu başkalarıyla birlikte zararın tamamından sorumlu olmayacak, tek başına zararın ne kadarından sorumlu olacak idiyse o kadarından sorumlu olmaya devam edecektir.¹⁹

Farklılaştırılmış teselsül ilkesine göre, sorumlu olan her bir kişi ancak kendi kusurunun ve durumun gereklerine göre, zarar şahsen kendisine yükletilebildiği ölçüde, zarardan diğerleriyle birlikte sorumlu olacaktır. Bu halde farklılaştırılmış teselsülde sorumluluğun doğması için, kişisel kusur, kusur derecesi ve uygun illiyet bağı önemlidir.²⁰

Mutlak müteselsil sorumluluk anlayışında tazminat hukukunun temel ilkesi olan uygun illiyet bağı kavramı geri plana atılmış ve uygun illiyet bağı dışında kalsalar da sorumluların tümü bütün zarardan sorumlu tutulmuştur. Ancak İsviçre hukukunda da belirtildiği üzere illiyet bağını aşan bir sorumluluk sonucunu doğuran mutlak müteselsil anlayışının sona erdirilmesi ihtiyacı hasıl olmuştur.²¹ Nitekim farklılaştırılmış teselsül sorumluluk bakımından temel olan uygun illiyet bağının önemini yeniden ön plana çıkarmakta ve kişinin sadece uygun illiyet bağı çerçe-

¹⁵ OFTINGER, s. 245; TTK Gerekçe m.557.

¹⁶ ÇAMOĞLU, s. 415; BAHTİYAR, s. 397.

¹⁷ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 255; GÖKTÜRK / CAN, s. 250.

¹⁸ TTK Gerekçe m.558.

¹⁹ GÖNEN, s. 125; ŞENER, s. 423; TEKİNALP, s. 461.

²⁰ PULAŞLI Şerh, s. 2119.

²¹ BÖCKLI, Ahtienrecht, 2. Auflage, N. 2021.

vesinde sebep olduğu zarar miktarından sorumlu olmasını sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak da sorumluluk miktarı zararlar kusur arasındaki illilik oranıyla sınırlandırılmaktadır.²² Her bir sorumlunun müteselsil sorumluluğu, bu kişiler tek başına sorumlu olsalardı kendilerinden ne kadar talep edilecek miktar varsa o kadarla sınırlı olacaktır. Kimse uygun illiyet bağına dayanarak kendisine isnat edilemeyen daha ağır bir sorumluluğa maruz bırakılmayacaktır.²³ Bu kapsamda farklılaştırılmış teselsülde, borçlular arasındaki teselsül ilişkisi devam etmekle birlikte, mutlak teselsüle kıyasla, borçlu lehine bir iyileştirme söz konusu olmaktadır²⁴

B. Farklılaştırılmış Teselsül ile Tam (Mutlak) Teselsülün Karşılaştırılması

Mutlak teselsül sorumlulukta zarar gören kişi, zararın tazmin edilmesini talep ederken zararını dava değeri olarak bir rakam halinde belirtir ve fakat sorumlulardan her biri mahkemeden tazminat miktarının belirlenmesini talep edemez. Farklılaştırılmış teselsülde ise yine dava değeri belirtilse de; ayrıca sorumlu her bir kişi mahkemeden ayrı ayrı tazminat borcunu göstermesini talep edebilmektedir.²⁵

Yine mutlak teselsül sorumluluk sisteminde mahkeme sorumlu olunan miktarı gösterir, ancak tek tek davalılar açısından sorumlu olunan tutarı belirtmez. Bu tek rakamın tümü davalıların sorumlu olduğu tutardır. Yeni sistemle mahkeme her bir davalının müteselsil ve münferiden sorumlu oldukları tutarı işaret eder.²⁶

Farklılaştırılmış teselsülde, alacaklının zararının giderilmesindeki menfaati, borçlunun borcun doğumundaki etkisi esas alınmak suretiyle zayıflatılmıştır.²⁷

Farklılaştırılmış teselsül ile mutlak teselsül sorumluluk arasındaki ortak yönleri incelediğimizde farklılaştırılmış teselsülün mevcut olduğu hallerde de, davacının yönetim kurulu üyelerinden birini, birkaçını ya da tamamını dava etmesi, aynen tam teselsülde olduğu şekilde mümkündür (TTK 557/II).

Farklılaştırılmış teselsül, esasen alacaklı menfaatlerini koruyan mutlak teselsül sorumluluğu ile borçlunun menfaatini koruyan iç ilişkideki paya göre sorumluluğun arasında kalmış bir teselsüldür.²⁸ Farklılaştırılmış teselsülde esas amaç, bireysel indirim sebeplerinin dış ilişkide ileri sürülmesine imkân vermek suretiyle, borçlunun tek başına sorumlu olduğu halden daha ağır bir hukuki duruma düşmesini engellemek ve borçlunun aciz halini alacaklıya yüklemektir.²⁹

²² AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 254.

²³ BOZKURT, s. 503; BAHTİYAR, s. 397.

²⁴ VOGT, s. 26.

²⁵ TEKİNALP, s. 462; BAHTİYAR: s. 398.

²⁶ TEKİNALP, s. 462; BOZKURT, s. 503.

²⁷ HELVACI, s. 88; BOZKURT, s. 504.

²⁸ GÖKTÜRK / CAN, s. 249.

²⁹ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 256; GÖKTÜRK / CAN, s. 249.

III. Farklılaştırılmış Teselsüle Göre Sorumluluk

Türk hukukunda farklılaştırılmış teselsüle ilişkin yasal düzenleme, İsviçre hukukundan alınmıştır³⁰ ve bu teselsül ilişkisi aynı düzenlemeyle çözümlenmiştir. TTK'daki ilgili yasal düzenlemeye baktığımızda, m.557'ye göre;

“(1) Birden çok kişinin aynı zararı tazminle yükümlü olmaları hâlinde, bunlardan her biri, kusuruna ve durumun gereklerine göre, zarar şahsen kendisine yükletilebildiği ölçüde, bu zarardan diğerleriyle birlikte müteselsilen sorumlu olur.

(2) Davacı birden çok sorumlu kişiyi zararın tamamı için birlikte dava edebilir ve hâkimin aynı davada her bir davalının tazminat borcunu belirlemesini isteyebilir.

(3) Birden çok sorumlu arasındaki başvuru, durumun bütün gerekleri dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenir.”

Bu durumda madde hükmünden farklılaşmış teselsüle hakim olan belirli ilkelere olduğu sonucuna varabiliriz.

A. Teselsülde Belirleyici Özellikler

Farklılaştırılmış teselsüle hakim olan ilkeler madde metni ve maddenin gerekçesinden yola çıkılarak ortaya konulabilir.

Farklılaştırılmış teselsül sorumluluğunda, tazminat hukukunun doğası gereği hiç kimse, uygun illiyet bağına göre kendisinin sebep olmadığı zararlardan sorumlu tutulamayacaktır.³¹ Madde gerekçesine³² göre de, sorumluluk hukukunu uygun nedensellik bağı yönetir. Bunun doğal sonucu olarak da şirkete tek başına verilen zararlara müteselsil sorumluluk uygulanmamalıdır. Yani uygun nedensellik bağı dışında kalan kişinin alacaklının korunması amacıyla sorumlu tutulması, müteselsil sorumluluk kavramına ve adalete aykırı bir durumdur. Yine TTK m.557 ilk fıkrasındaki “yükletilebilme” ifadesinden de, zararın bir kişiye isnat edilebilmesi için zarar ile eylem arasında uygun illiyet bağı arandığı sonucunu çıkarabiliriz. Bu durumda uygun nedensellik bağına, 557. madde hükmünün “*merkez kuralı*” olduğu söylenebilir.³³ Nihayetinde uygun nedensellik bağı

³⁰ İsviçre Borçlar Kanunu'nun “teselsül ve rücu” başlığını taşıyan 759. madde hükmüne göre, *“Bir zarardan dolayı birden fazla kimsenin tazmin ile yükümlü olması halinde, bunlardan her biri, kusuruna ve mevcut şartlara göre zararın kendisine atfedilebildiği ölçüde diğerleriyle birlikte müteselsilen sorumludur.*

Davacı birden fazla borçluyu zararın tümü için dava edebilir ve aynı davada hakimden her bir davalının tazmin yükümünü belirlemesini isteyebilir.

Borçlular arasındaki rücu ilişkisi, hakim tarafından tüm şartlar değerlendirilmek suretiyle tespit olunur.”

³¹ PULAŞLI, Şerh, s. 2119.

³² TTK Gerekeçe m.557.

³³ TEKİNALP, s. 464; BAHTİYAR, s. 397.

ilkesi sadece müteselsil sorumluluk kapsamında değil aynı zamanda bireysel ihlallerden doğan zararlar için de aranacaktır. Gerekçede de belirtildiği üzere,³⁴ müteselsil sorumluluğun kabul edildiği durumlarda zararın bir kısmı müteselsil sorumlular tarafından birlikte verilebilirken; bir kısmı da, tazminat yükümlülerinin bazılarının, kişisel eylem ve kararlarının sonucu olabilmektedir.

TTK m.557 hem teselsül hem de başvuruya (rücuyla) ilgili hükümler getirmektedir.³⁵ TTK m.557/1 hükmünün rücu ilişkisine uygulanması mümkün değildir. İç ilişkideki rücu meselesi ayrı bir fıkra ile düzenlenmiştir.³⁶ TTK m.557/3 uyarınca birden çok sorumlu arasındaki başvuru, durumun bütün gerekleri dikkate alınarak hakim tarafından belirlenir. Bu kapsamda madde gerekçesine göre de 3. fıkra düzenlemesi esasında bir rücu hükmü olarak kabul edilmesine rağmen; bu hükmün ancak sorumlulardan birinin ödeme yaptıktan sonra açacağı bağımsız bir rücu davasında uygulama alanı bulacağı belirtilmiş, dış ilişkiyle ilgili sorumluluk davasında uygulama alanının değerlendirilmesi öğreti ve Yargıtay kararlarına bırakılmıştır.³⁷

Anonim ortaklık hukukunda birden çok kişiden her biri aynı zararı tazminle yükümlü olduklarında, her biri dış ilişkide kusurlarının derecelerine ve zararın kendilerine yükletilebildiği ölçüde diğerleriyle birlikte müteselsilen sorumlu olacaktır. Bu durumda sorumluların tazmin borçları kusur derecesi ve zararın her birine yükletilebildiği ölçüde dış ilişkide birbirinden ayrışacaktır. Yani farklılaştırılmış teselsül, müteselsilen sorumlu farklı tazminat yükümlüsü gruplarının ortaya çıkması sonucunu doğurabilmektedir.³⁸ Şöyle ki, her sorumluluk belirlenirken, dış ilişkide kişisel kusur belirlenmesine gidilecektir.³⁹ Belirleme yapılırken de BK m.51 ve 52 dikkate alınmaktadır.⁴⁰ Gerekçeye göre dış ilişkideki sorumluluğun belirlenmesinin yanı sıra iç ilişkide rücu sorumluluğu belirlenirken de BK m.51 ve 52'den yararlanılabilir.

³⁴ TTK Gerekçe m.557.

³⁵ TEKİNALP, s. 461.

³⁶ BAHTİYAR, s. 397; TEKİNALP, s. 437.

³⁷ BAHTİYAR, s. 400; BOZKURT, s. 503. DEDEĞAÇ / SAPAN'a göre madde sadece dış ilişkiyi düzenlemekte olup rücu şartları düzenlenmemiştir. Ayrıntılı görüş için bknz. DEDEĞAÇ / SAPAN, s. 74.

³⁸ TTK Gerekçesi, m.560.

³⁹ PULAŞLI, Şerh, s. 2119.

⁴⁰ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu;

Madde 51- Hâkim, tazminatın kapsamını ve ödenme biçimini, durumun gereğini ve özellikle kusurun ağırlığını göz önüne alarak belirler.

Tazminatın irat biçiminde ödenmesine hükmedilirse, borçlu güvence göstermekle yükümlüdür.

Madde 52- Zarar gören, zararı doğuran fiile razı olmuş veya zararın doğmasında ya da artmasında etkili olmuş yahut tazminat yükümlüsünün durumunu ağırlaştırmış ise hâkim, tazminatı indirebilir veya tamamen kaldıracaktır.

Zarara hafif kusuruyla sebep olan tazminat yükümlüsü, tazminatı ödemediğinde yoksulluğa düşecek olur ve hakkaniyet de gerektirirse hâkim, tazminatı indirebilir.

Farklılaştırılmış teselsülde zarar gören, zararın tümünü dava edebilmektedir. Bu fıkra zarara uğrayanı farklılaştırılmış teselsül hesabını bizzat yapıp buna göre dava açma zorunluluğundan kurtarmaktadır.⁴¹ Bu nedenle davacıya zararın tamamını dava etme olanağı tanınmıştır. “Zararın tamamı” kavramından ise birden çok kişinin müteselsilen tazminle yükümlü olduğu zarar ile her birinin münferiden sorumlu olduğu zarar anlaşılmaktadır. Yani zararın tamamı içinde birlikte veya münferiden verilmiş zararlar vardır.⁴²

Zarar görene karşı sorumluluk anlamına gelen dış ilişkideki tazminat borcu ve iç ilişkide her bir sorumlunun taşınması gereken zarar olan rücu birbirinden farklı kavramlardır. Rücu ilişkisinde sorumluluk belirlenirken sadece kusurun derecesi değil aynı zamanda BK m.50 ve 51 gereği durumun gereği ve özellikle kusurun ağırlığı da dikkate alınacaktır.⁴³

B. Farklılaştırılmış Teselsülde Dış İlişki Sorumluluğu

Farklılaştırılmış teselsülde dış ilişkiyi ilgilendiren yasal düzenleme TTK m.557 1 ve 2. fıkra hükümleriyle sınırlıdır. Bu durumda madde hükmünün ayrı başlıklar halinde incelenmesi gereklidir. Daha önce de bahsedildiği üzere TTK m.557/1’e göre, müteselsil sorumluların tek başına ve birlikte verdikleri zarar halleri birbirinden ayrılmalıdır. Birlikte verilen zarar hallerinde de, dış ilişkide kusurun ağırlığına ve diğer indirim durumlarına göre farklılaştırılmış teselsüle gidilmelidir. Davacı bakımından her bir zarar sorumlusunun kusur oranını tespit etmenin zor olacağı sebebiyle, davacının birden çok davalıyı birlikte dava edebilecek ve hakimden her birinin sorumluluk miktarını belirlemesini isteyebilecektir.⁴⁴

1. Teselsülün Dış İlişki Bakımından Sonuç Doğurması

Farklılaştırılmış teselsül ilişkisi, bir müteselsil borç ilişkisidir. Müteselsil borcun iç ve dış ilişkiye dair hükümleri farklı olmakla birlikte, bu borcun “müteselsil” olarak nitelendirilmesinde, borçlular arasındaki iç ilişki değil, alacaklı ile borçlular arasındaki dış ilişki esas alınmaktadır. Dolayısıyla farklılaştırılmış teselsülde de borçlular alacaklıya karşı müteselsil olarak sorumludur ve dış ilişkinin esas alınması gereklidir.⁴⁵

Farklılaştırılmış teselsülde, mutlak teselsülden farklı olarak dış ilişkide de sorumluluk miktarları bireyselleştirilmekte, yani farklılaştırılmaktadır. Bu nedenle, yönetim kurulu üyelerinin her birinin sorumluluk oranı, özellikle TBK 51 ve

⁴¹ DEDEAĞAÇ / SAPAN, s. 77.

⁴² TTK Gerekeçe m.557.

⁴³ TEKİNALP, s. 462.

⁴⁴ KARAHAN, s. 805.

⁴⁵ GÖKTÜRK / CAN, s. 254.

52’de yer alan indirim sebepleri de dikkate alınarak belirlenecektir.⁴⁶ Farklılaştırılmış teselsül iç ilişkideki rücu halinden farklıdır. Keza iç ilişkide yüzde yüze varacak şekilde paylaşım dış ilişki açısından zorunlu değildir. Dış ilişkide, her bir borçlunun tazminat sorumluluğunun kapsamı, onun zarar gören ile ilişkisine göre tespit edilir.⁴⁷

Farklılaştırılmış teselsül ilişkisi borçluların alacaklıya karşı müteselsil sorumluluğunu kabul etmekle birlikte, sorumluluk miktarı bakımından farklılaşmaya gidilmesine imkan verir. Yani, her bir yükümlü bakımından, sorumluluğun şahsen kendisine isnat edilebileceği ölçüde bir teselsül ilişkisi kurulmaktadır. İç ilişkideki sorumluluk esaslarının, teselsül ilişkisinin farklılaştırılmış teselsül olarak nitelendirilmesinde önemi bulunmamaktadır. Dolayısıyla farklılaştırılmış teselsül, teselsülün dış ilişkisi bakımından sonuç doğuran bir müessesedir.⁴⁸

2. TBK m.51 ve 52’nin Dış İlişkiye Etkisi

TTK m.557, davacının sorumlular aleyhine bir dava açması halinde, hakimden bu kişilerin sorumluluk durumunu belirlerken durumun bütün gereklerini de göz önüne almasını istemiştir. “*Durumun bütün gerekleri*” ibaresinden TBK m.51 ve 52’nin dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu halde sorumluluk belirlenirken kusurun derecesi dışında 52. maddede düzenlenen indirim sebepleri de incelenmelidir.⁴⁹

Gerek tek başına gerek aynı zarardan birlikte doğan sorumluluk olsun, koşullar mevcut olduğu takdirde hakim TBK m.51 ve 52 hükümlerini uygular. Bu hükümlerdeki tazminat yükümlülüğünde indirime sebep olan hallere değinmekte fayda bulunmaktadır.

Zararın meydana gelmesinde zarar görenin bizzat kusuru varsa, bu durumda bu husus bir indirim sebebi olabileceği gibi aynı zamanda o kişinin sorumluluktan kurtulma sebebi de olabilir. Örneğin zarar gören pay sahibi veya şirket alacaklısının yükümlülük ihlaline bilinçli olarak göz yumması halinde kusuru olduğu söylenebilir.⁵⁰ Zararın meydana gelmesinde, sorumlu kişinin hafif kusuru da, zararın kapsamının belirlenmesi açısından önemli bir unsurdur. Zira bir kişiyi hafif sayılacak nitelikte bir ihmalden dolayı, mutlak ve tam kusurlu kişiyle aynı seviyede sorumlu tutmak başta hakkaniyet ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.⁵¹ Hafif kusur bulunması halinde, tazminat miktarında indirim söz konusu olacaktır

⁴⁶ HELVACI, s. 89; KARAHAN, s. 805.

⁴⁷ HELVACI, s. 90; GÖKTÜRK / CAN, s. 254.

⁴⁸ GÖKTÜRK / CAN, s. 254.

⁴⁹ PULAŞLI, Şerh, s. 2122; TEKİNALP, s. 464.

⁵⁰ PULAŞLI, Şerh, s. 2123.

⁵¹ VİTO, s. 146. (Çev. Ezgi Başak DEMİRAYAK-Sadık ÇAPA).

ve zararın tamamı için değil de bir kısmı için sorumlu olunacaktır.⁵² Ancak şu husus da belirtilmelidir ki; hafif kusur halinde dış ilişki bakımından tazminattan indirim, kusurun gerçekten “hafif” nitelikte olduğunun net bir şekilde belirlenmesi durumunda mümkün olmalıdır ve bu husus istisnai durumlarda göz önüne alınmalıdır.⁵³ Zira kusurun derecesi dış ilişkide, sorumluların sorumluluk miktarları birbirleriyle karşılaştırılmadan tespit edilir. Bu durumun tek istisnası, bir sorumlunun kusurunun diğer sorumlunun kusurlu davranışıyla zarar arasındaki uygun illiyet bağımlı kesecek kadar ağır nitelikte olmasıdır.⁵⁴

Genel hükümlere gidildiğinde ise, üçüncü kişinin kusuru, beklenmedik hal, hatırı işi ve yarışan tesadüfler durumları da indirim sebebi olabilir. Bunların yanında zarar veren kişiler, anonim şirket sorumluluk hukukundan kaynaklanan haklarını da indirim sebebi olarak ileri sürebilirler.⁵⁵ Bu anlamda yönetim kurulunun zarar verici kararını, genel kurulun onaylamış olması veya en azından bu karara yönlendirmiş olması indirim sebebi olarak görülebilir.⁵⁶

3. Farklılaştırılmış Teselsülde Zarar Kavramı

Zararın oluşması sorumluluk ve nihayetinde tazminat davalarının olmazsa olmaz şartıdır. Bu nedenle bireysel sorumluluğun doğması için gereken zarar şartı müteselsil sorumlulukta da gereklidir. TTK m.557/2’de de teselsül sorumluluğunun doğması açısından zararın varlığını aramıştır. Bununla birlikte hükümde farklı anlamlar içeren birden fazla zarar kavramı kullanıldığı için hepsinin ayrı ayrı incelenmesi gerekir.⁵⁷

a. Aynı Zarar - Zararın Tamamı Kavramı

Farklılaştırılmış teselsül sisteminde, her bir sorumlunun tazminle yükümlü olacağı miktarın hesabındaki güçlükler nedeniyle, davacıdan bu hesaplamayı

⁵² KARAHAN, s. 806; PULAŞLI, Şerh, s. 2123; VİTO, s. 150.

⁵³ Mali durumu çok kötü olup hukuka aykırı davranan ve mali durumu iyi olup hafif ihmaline dayanabilen iki yönetim kurulu üyesi dava edilmişse; ikinci yönetim kurulu üyesi dış ilişkide de zararın sadece yarısını ödemeye mahkum edilebilecektir. Örnek için bkz. VİTO, s. 147.

⁵⁴ ALTAY, s. 73.

⁵⁵ KARAHAN: s. 806; VİTO, s. 150.

⁵⁶ *Meselâ, kot bezi üreten bir anonim şirkette genel kurul yönetim kurulunun, kot pantolon ve ceket üretimi için yatırım yapması talimatını vermiştir. Yönetim kurulu, kot pantolon ve ceket iç pazarına girmemiş ve ihracatın zorluğuna, pazarda büyük oranda kapasite fazlası mal bulunduğuna işaret etmiş olmasına rağmen, genel kurul talimata ilişkin kararı almıştır. Şirket iki yıl sonra bu yatırımdan zarara uğramıştır. Yönetim kurulu üyeleri aleyhine alınan teknolojinin eski olduğu ve pazarlama kanallarının kurulamadığı gerekçesiyle sorumluluk davası açıldığında mahkeme BK m.44 (1)’de yer alan şirketin “zarara razı olduğu” ve/veya “zararın ihdasına” yardım ettiği olgularını dikkate alacağı gibi, eski teknolojinin alınmasında üyeler arasında kusur yönünden farklılaştırma yapacaktır. TTK Gerekçesi örneği.*

⁵⁷ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 270.

yaptıktan sonra çıkan sorumluluk miktarlarına göre dava açması beklenemez. Zira kusur oranını belirlemek ve her bir sorumlu açısından kusur ve ortaya çıkan zarar arasındaki illiyet bağına kurmak dava sırasında hakim görevidir. Bu nedenle davacının ortaya çıkan zararın tamamı için dava açabilmesine engel yoktur. Nihayetinde zararın tamamı için dava açılrsa da, dava sonucunda ortaya çıkan kusur oranlarındaki farklılıklar nedeniyle, zararın tamamı her bir sorumludan ayrı ayrı tazmin edilemeyecektir.⁵⁸ Bir başka deyişle, zararın tamamının dava edilmesi, davacının ya da ortaklığın malvarlığında meydana gelen zarardan fazlasını elde edebilmesi anlamına gelmeyecektir. Tüm sorumlular belirlenen kusur oranlarına göre tazminata mahkum edilecektir.

Zararın tamamı kavramı, gerekçeye göre üst ve merkez bir kavramdır. Hükmün gerekçesinde bu kavramla ilgili açık bir tanım yapılmamış, kavramın tanımı öğreti ve yargı kararlarına bırakılmıştır.⁵⁹ Zararın tamamı ifadesinden tek başına verilen zarar, birlikte verilen zarar ve aynı zarar kavramlarını kapsayan şekilde geniş bir kavram anlaşılmalıdır.⁶⁰ Öğretide yapılan genel bir tanıma göre; zararın tamamı, kanuna göre müteselsilen sorumlu olan kişilerin, müteselsilen sorumlu oldukları zarar ile sorumlularının her birinin münferiden AO hukukundan doğan yükümlülüklerini ihlal etmeleri sebebiyle doğan çeşitli zararlar olarak ifade edilmektedir.⁶¹ *ALTAY*'ın yaptığı tanıma göre ise; “*ortaklığın pay sahibinin ya da alacaklının malvarlığında meydana gelen ve her sorumluya karşı kusurlarıyla ne kadarına sebep olduğuna bakılmaksızın yöneltilebilen, ancak her sorumlunun davranışının nedenselliği göz önünde bulundurularak belirlenen bireysel sorumluluk tavanından fazla bir miktarın yüklenmesine sebep olmayan, bu yönüyle maddi anlamda her bir sorumluya dış ilişkide yükletilebilecek tazminatı değil zarara uğrayanın uğradığı zararın tamamını ifade eden tazminat tutarının tümü*” olarak ifade edilmiştir.⁶² Yine hüküm gerekçesine göre ve TTK m.553 ve devamı hükümlerine göre, zararın tamamı sorumlu olan kişilerin tek başlarına veya birlikte verdikleri zararlar olarak tanımlanmıştır. İsviçre öğretisinde de bu kavram, “*zarar verenlerin anonim şirketler hukukuna aykırı eylem ve kararların doğurduğu, tek başlarına veya birlikte verdikleri zarar kalemlerinin toplamı*” olarak tanımlanmaktadır.⁶³

Gerekçede belirtildiği üzere “*adeta her sorumlu bir zarar kaynağıdır. Bunların verdikleri zararların toplamı, zararın tamamını oluşturur.*” Bu halde, oluşan bütün zarar, farklı sorumlu gruplar tarafından meydana getirilebileceği gibi, tüm bu zararın

⁵⁸ ALTAY, s. 72.

⁵⁹ TTK Gerekçe m.557.

⁶⁰ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 274.

⁶¹ TEKİNALP, s. 466; PULAŞLI, Şerh, s. 2121; ÇAMURCU, s. 294.

⁶² ALTAY, s. 73.

⁶³ WİDMER / BANZ, Art.759, N 2, 3; PULAŞLI, Şerh, s. 2120.

birden fazla kaynağı da olabilmektedir.⁶⁴ Yani aynı ya da farklı hukuki sebepten doğabilen, farklı sorumlular ya da sorumlu gruplarının sebep olduğu münferit zararların toplamı ifade edilmektedir.⁶⁵ Bu durumu bir örnekle⁶⁶ somutlaştırmak gerekirse, AO YK üyeleri ile genel müdür ve finans müdüründen 2.5 milyon talep ettiğinde, AO'ya alınan bir makinede, fiyat araştırması yapılmadığı, bazı üyelere komisyon ödendiği, finans müdürünün YK'ya verdiği bu konuda verdiği raporun yanlış bilgiler içerdiği ve gerçeklerin saklandığı durumda birçok yükümlülük ihlalinde söz edilebilir. Bu durumda zararın tamamı tüm bu zarar eylemleri sonucu oluşmuş zarar kalemlerini kapsamaktadır. Yine aynı şekilde gerekçede verilen örneğe göre; A, B, C, D, E adlı üyelere oluşan bir yönetim kurulunda bu üyelerin tek başlarına ve birlikte verdikleri toplam zarar 4000 ise ve bunun 2000'i bu beş kişi tarafından birlikte verilmiş, geriye kalanın 1000'i A, 500'ü D ve 500'ü de E'ye tek başlarına isnat ediliyorsa, 2000'den A, B, C, D, E müteselsilen ve zararın diğer bölümünden de kendilerine isnat edilen tutarda A, D ve E tek başlarına sorumlu olur.

Zararın tamamı, şirketin malvarlığındaki eksilmelerden doğan veya artmaların engellenmesinden oluşan zararlardan da farklı olabilir. Çünkü şirket bünyesinde oluşan bu zararlar, sorumluların yükümlülüklerinin ihlal etmeleri sonucu oluşmayabilir yani kimseye bir kusur izafe edilmeyebilir.⁶⁷ Ayrıca zararın tamamı, iç ilişkide her bir sorumlu için tespit edilen sorumluluk tutarından da farklı bir kavramdır.⁶⁸

b. Aynı Zarar - Birlikte Zarar Kavramı

TTK m.557'de kullanılan *aynı zarar* kavramından hüküm gerekçesi, birlikte verilen zararın anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak *aynı zarar* ifadesinden, *birlikte verilen zarar* kavramını anlamamız gerekiyorsa, ortaya kavram kargaşası çıkacak ve farklılaştırılmış teselsülün varmak istediği amaçtan uzaklaşmış olacaktır. Zira TBK m.61'e göre, birlikte verilen zarar ortak kusur anlamına gelmektedir. Eğer birlikte verilen zarar bu şekilde ortak kusur koşuluna bağlanırsa, sorumluların çevresi daraltılmış olacak ve farklı hukuki sebeplerle aynı zarara sebebiyet verenler sorumlu tutulamayacaktır.⁶⁹ Fakat gerekçenin ifadesinden kanun koyucunun bu sonuca ulaşmak istediği düşünülemez. Çünkü gerekçede bu madde kapsamında müteselsil sorumluluğun "*birlikte verilen zarar*" için söz konusu olabileceği, sorumluların tek başlarına verdikleri zararlardan sadece zarar verenin sorumlu tutulması gerektiği ve müteselsil sorumluların her birinin teselsül tavanına kadar, kusurlarına ve somut olay gerçeğine göre zararı tazmin

⁶⁴ PULAŞLI, Şerh, s. 2121.

⁶⁵ HELVACI, s. 91; ALTAY, s. 73.

⁶⁶ TEKİNALP, s. 467; HELVACI, s. 91.

⁶⁷ PULAŞLI, Şerh, s. 2112.

⁶⁸ TTK Gerekçe m.557.

⁶⁹ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 272; ÜNLÜ, s. 130.

etmeleri anlayışına dayandığı ifade edilmektedir.⁷⁰ Bu sebeple de kanun koyucunun esas amacının, zarar ister ortak kusurla verilmiş olsun ister farklı hukuki sebeplere dayansın, sorumluların bireysel indirim sebeplerini dış ilişkide alacaklıya karşı ileri sürebilmelerine imkan sağlamak suretiyle sorumluluklarını kusurları oranıyla sınırlamak olduğu sonucuna ulaşılabilir.⁷¹ Nihayetinde, farklılaştırılmış teselsül sadece ortak kusurla verilen zararı değil farklı hukuki sebeplerle verilen zararları da kapsar.

c. Aynı Zarar - Tek Başına Verilen Zarar Kavramı

Farklılaştırılmış teselsül kurumunda müteselsil sorumluluğun, birlikte verilen zararlar için söz konusu olabileceği, tek başına verilen zararlardan, kişinin sadece kendisinin sorumlu olacağı, müteselsil sorumluların ise ancak belirlenen sorumluluk tavanlarına kadar sorumlu olacağı anlayışına dayanmaktadır.⁷² Bu halde, tek başına verilen zarar ve aynı zarar ayrımını mahkemenin yapması gereklidir. Şöyle ki, davacı tarafından aynı zarar olarak ifade edilmiş olsa da, mahkeme araştırıp ondan sonra teselsülde farklılaşmaya gidecektir.

Önceki bölümde verilen örnekte D ve E'nin tek başına sorumlu oldukları tutarı ödeyememesi halinde bu miktar, A, B ve C'den istenemeyecektir. Bu sonuç farklılaştırılmış teselsülün bir sonucu olmamaktadır. Zira zarara uğrayan, tek başına D ve E ye dava açsaydı aynı şekilde bu kayıpla karşı karşıya kalacaktı. Ancak mutlak teselsül anlayışına göre, sorumluluk bakımından uygun illiyet bağı göz ardı edilmekte ve bu miktar diğerlerinden de istenebilmekteydi. Bu şekilde de zarardan sorumlu olmayan A, B ve C haksız olarak illiyet bağına dahil edilecekti. Bu sebeple, tek başına verilen zarar ile birlikte verilen zarar kavramı bakımından illiyet bağının belirleyici etkisi bulunmaktadır.⁷³

d. Birlikte Dava

TTK gerekçesinde belirtildiği üzere, birlikte dava edebilme kaynak kanun olan İsviçre Borçlar Kanunu'nda açıkça bulunmamakta, sadece Almanca metninde açıkça bulunmaktadır.⁷⁴ TTK m.557/2'ye göre, davacı birden çok kişiyi zararın tamamı için birlikte dava edebilir ve hakimin aynı davada her bir davalının tazminat borcunu belirlemesini isteyebilir. Davacının sorumlular aleyhine bir sorumluluk davası açması halinde, kanuna göre hakimin her bir sorumlunun TBK hükümlerini de dikkate alarak sorumluluk miktarını belirlemesi gereklidir.⁷⁵

⁷⁰ TTK Gerekçe m.557.

⁷¹ AKDAĞ GÜNEY, s. 273.

⁷² TTK Gerekçe m.557.

⁷³ GÖKTÜRK / CAN, s. 256; BAHTİYAR, s. 398.

⁷⁴ TTK Gerekçe, 557.

⁷⁵ PULAŞLI, Şerh, s. 2122.

Hükümün ilk amacı bu şekildeyken; ikinci amacı ise davacının talebinde istediği miktar ile mahkeme kararında belirlenen miktar farkı nedeniyle her bir davalı için mahkeme giderine ve avukatlık ücretine mahkum edilmesine engel olmaktadır.⁷⁶ Gerçekten de davacı davalıları birlikte dava ettiğinde davalılar, tek davalı olarak kabul edilir. Bu nedenle dava bazı davalılar bakımından reddedilse bile talebinin kabul edilmesi, onu birden fazla kez dava giderlerine mahkum edilmesinden kurtarmaktadır,⁷⁷ reddedilen talepler hakkında da davacı yargılama giderlerinden ve vekalet ücretinden sorumlu olmamaktadır.⁷⁸ Hüküm de de öne çıkan bu amaç, hükme usul hukuku karakterini vermektedir.⁷⁹

e. Dava Gideri ve Avukatlık Ücretinin Belirlenmesi

TTK m.557/2 hükmü ile kanun koyucu, zarar gören kimsenin korunması amacıyla birden fazla sorumlunun aynı davada dava edilmesine imkan tanımıştır. Daha önce de değinildiği üzere, bu hükümle varılmak istenen amaç; birden fazla davalıya karşı dava açan davacının taleplerinin bir kısmının reddedilmesi halinde ayrı ayrı yargılama giderlerinden ve vekalet ücretinden sorumlu olmamasını sağlamaktır.⁸⁰

Dava konusu zararın tamamı davalılara yükletildiği takdirde, yargılama giderlerinden davacı sorumlu olmayacaktır. Bu halde tazminata mahkum edilen sorumlular yargılama giderlerinden de hakim tarafından uygulanacak bir çözüm şekliyle sorumlu olacaktır. Yargılama giderleri paylaşılırken TTK m.557/3 uyarınca durumun tüm gerekleri göz önünde bulundurulacaktır.⁸¹

Davacının yönelttiği davalardan bir kısmının reddedilmiş olması durumunda, bu masrafların aleyhine hüküm verilen davalılara yükletilmesi adil bir çözüm olamaz. Davacı talebinde teselsül farklılaşması yapmadığından, talep ettiği dava değeri ile hükmedilen meblağ arasındaki fark değer üzerinden yargılama gideri ile avukatlık ücretine hükmedilecektir.⁸² Söz konusu durumun gerekçesi olarak ise, davacının talebinde farklılaşmayı belirtmesini istemediği ileri sürülmektedir. Aksi durumda, davacının her bir davalı açısından reddedilen talep kadar dava ve yargılama giderine mahkum olacağı ifade edilmektedir.⁸³ Davanın tamamı reddedildiğinde ise, yargılama giderlerine davacının katlanacağı açık bir sonuçtur.

⁷⁶ TEKİNALP, s. 466.

⁷⁷ TTK Gerekçe, 557; BÖCKLI, 3. Auflage, § 18, N. 509 PULAŞLI, Şerh, s. 2123, TEKİNALP, s. 466; WIDMER / BANZ, Art.759, N. 8.

⁷⁸ ÇAMURCU, s. 176.

⁷⁹ TTK Hükümet Gerekçesi, s. 263.

⁸⁰ ÇAMURCU, s. 176.

⁸¹ ÇAMURCU, s. 177.

⁸² TEKİNALP, s. 467.

⁸³ TEKİNALP, s. 467; PULAŞLI, s. 708.

4. Bireysel Sorumluluk Tutarının Belirlenmesi

a. Genel Olarak

Sorumluluk hukukuna göre, hak sahibinin zarar miktarı davalıların sorumlu olacağı azami miktarı göstermektedir. Ancak hakimin dava sonunda belirlediği tazminat miktarı, her zaman zarara uğrayanın gerçek zarar miktarına eşit olmak zorunda değildir. Zira sorumluların bireysel indirim sebeplerini ileri sürmesi burada devreye girmektedir.⁸⁴ AO sorumluluk hukukunda benimsenen farklılaştırılmış teselsül ilkesi gereği, sorumlular dış ilişkide bireysel indirim nedenlerini ileri sürerek zararın tamamından sorumlu olmaktan kurtulabilirler. Ancak mutlak teselsülün benimsendiği durumlarda, sorumluların hak sahibine karşı dış ilişkide kusurun hafifliği, isnat edilen riskin hafifliği, zor durumda kalma, zarar verenin davranışları gibi bireysel indirim nedenlerini ileri sürmesi mümkün değildir.⁸⁵

Bu durumda sorumluluk davasında, hakim zarar veren sorumluların tazminat tutarını belirlerken her bir sorumluyu bireysel olarak ele alacak ve kanunda belirtilen durumları göz önüne alarak tazminat miktarlarını ayrı ayrı belirleyecektir. Mahkemenin sorumluların bireysel sorumluluklarını belirlerken izleyeceği yol ve yöntemleri incelememiz gereklidir.

b. Mahkemece Bireysel Sorumluluk Tavanının Tespiti

Farklılaştırılmış teselsül kurumu, sorumluluğun bireyselleştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu sorumluluğun belirlenmesinde ise kusurun derecesi ve ağırlığının yanında kişiye özgü sebepler göz önünde bulundurulur. Bu sayede her bir sorumlu açısından geçerli olan bir bireysel sorumluluk tavanı ortaya çıkar.⁸⁶

Bireysel sorumluluk tavanı kavramı, bir sorumlunun yanında başka hiçbir sorumlu olmasaydı ortaya çıkan tazminatın ne kadarından sorumlu tutulacağını ifade eden bir kavramdır.⁸⁷ Bu kavram aynı zamanda davalı açısından sorumluluğun en üst sınırını ifade etmektedir.

Zarar gören pay sahibi veya şirket alacaklısı mahkemeden zararın tamamı için her davalının bireysel sorumluluk tavanını belirlemesini istediğinde,⁸⁸ TTK m.557/3 gereği hakim her sorumlunun kusurunu ve TBK m.51 ve 52 hükümlerini değerlendirerek tavanı belirlemektedir. Hakim bu belirlemeyi yaparken, diğer sorumluların fiillerini de göz önünde bulundurarak başka hiçbir sorumlu yokmuş gibi bir değerlendirme yaparak karar verecektir. Yapılan bu değerlendirme

⁸⁴ ÇAMURCU, s. 128.

⁸⁵ AKDAĞ GÜNEY, Yönetim Kurulu, s. 266; KALINSAZ, s. 20.

⁸⁶ ALTAY, s. 72.

⁸⁷ ÇAMURCU, s. 114.

⁸⁸ Mahkeme bu tespiti resen yapmakla da yükümlü olmaktadır. BÖCKLİ, 3. Auflage, § 18, N. 491.

sonucu ortaya çıkan miktar bireysel sorumluluk tavanı olarak adlandırılır.⁸⁹ Bu durumda gerekçede de ifade edildiği üzere, ortaya çıkan miktar rücu hükmüne uygulanacak miktarla aynı olmayacaktır. İç ilişkiadaki sorumluluk farklı durum ve şartlar doğrultusunda belirlenmektedir.

Hakimin sorumluların bireysel sorumluluk tavanını belirlerken, dikkate alacağı deliller ispat yüküne bağlı olarak taraflarca getirilecek ve hakim bu deliller doğrultusunda belirleme yapacaktır. Bu deliller ile birlikte sorumluluk şartlarının hepsinin oluştuğuna kanaat getiren hakim, her bir sorumlu açısından ayrı ayrı sorumluluk tavanı belirleyecektir.⁹⁰ Ancak somut olaya göre, aynı şartlar altında sorumlu olanların bireysel sorumluluk tavanlarının da aynı olmasında bir engel yoktur.⁹¹

Hakim tarafından sorumluluk tutarının bireyselleştirilmesi sonucu, sorumlular meydana gelen zarardan tek başlarına sorumlu olsalardı ne kadar miktardan sorumlu olacak idiyse, o kadar miktardan sorumlu olacaklar ve bu sınırı (tavanı) aşan miktardan sorumlu olmayacaklardır.⁹² Zaten farklılaştırılmış teselsülün, müteselsil borç ilişkisi bakımından doğurduğu esas sonuç, zararın şahsen isnat edilmesi halinde sorumlu olunan miktarı aşacak düzeyde sorumluluğun doğmasını engellemesidir.⁹³

Şahsında sorumluluğu ortadan kaldıran sebepler doğan sorumlu için artık bireysel sorumluluk tavanı incelemesine gerek kalmayacaktır ve o kişinin sorumsuzluğuna gidilecektir. Başta da belirttiğimiz gibi temel sorumluluk şartlarından biri gerçekleşmediğinde o kişinin sorumluluğu doğmayacaktır. Yani bireysel sorumluluk tavanı belirlenmeden önce, o kişi üzerinde sorumluluk şartlarının doğup doğmadığı tespit edilmelidir.

c. Bireysel Sorumluluk Tavanının Belirlenmesinde Dikkate Alınan Faktörler

Farklılaştırılmış teselsül ilkesi uyarınca, hakim sorumluların bireysel sorumluluk tavanını belirlerken, sorumlu tarafından şahsında doğduğunu ileri sürdüğü TBK m.51 ve 52’de yer alan indirim sebeplerini göz önüne almak durumundadır. Bu sebeplerin borçluların tümü açısından ortak defî olarak doğması gerekmez, kişinin sadece kendine ilişkin bir sebep de tazminattan indirim alabilmesi için yeterli olabilmektedir.⁹⁴ Bu halde dikkate alınacak faktörler, sınırlı sayıda olmayıp⁹⁵ örnek niteliğindedir.

⁸⁹ ÇAMURCU, s. 115; ALTAY, s. 73.

⁹⁰ PULAŞLI, s. 2126.

⁹¹ ÇAMURCU, s. 129; TEKİNALP, s. 467.

⁹² PULAŞLI, TTK Tasarısında Yönetim Kurulunun Sorumluluğu, s. 129; HELVACI, İsviçre Borçlar Kanunu, s. 229.

⁹³ GÖKTÜRK / CAN, s. 259; HELVACI, s. 91.

⁹⁴ ÇAMURCU, s. 130.

⁹⁵ GÖKTÜRK / CAN, s. 265.

aa. Kusurun Derecesi

AO sorumluluğunda kusur sorumluluğu esas olduğu için, davalıların sorumlu tutulabilmeleri için, öncelikle sorumluluğa yol açan hareketlerinde kusurun varlığı şarttır. Kusur tespit edildikten sonra, hakim farklılaştırılmış teselsül kurumunun gereği olarak kusurun derecesini tespit etmek durumundadır. Mutlak teselsül ilkesinin kabul edildiği dönemde kusurun varlığı tespit edildikten sonra kusur derecesi incelemesi yapılmamaktaydı. Çünkü mutlak teselsülde dış ilişkide sorumluların bireysel indirim sebeplerini ileri sürmeleri mümkün değildi. Farklılaştırılmış teselsül kurumunun kabul edilmesinden sonra ise en önemli bireysel indirim sebebi kusurun derecesi olmuştur.⁹⁶

TTK m.557/1 de de belirtildiği gibi her sorumlu kusuruna ve durumun gereklerine göre zarar şahsen kendisine isnat edilebildiği ölçüde, diğerleriyle birlikte müteselsilen sorumludur. Bu durumda her sorumlu, uygun illiyet bağı dikkate alınarak yalnızca kendi kusuruyla sebep olduğu zararı tazminle yükümlü olacaktır.⁹⁷

Hakim kusurun derecesine göre bireysel sorumluluk tavanını belirlerken; kast, ağır kusur ve hafif kusur ayırımına giderek bir belirleme yapmaktadır. Bu halde sorumlu kişinin kast veya ağır ihmalle zarara sebebiyet vermesi halinde, bu davranışın bir indirim sebebi olması kabul edilemez.⁹⁸ Ancak hafif kusur tazminatta indirime sebep olabilir.

Hâkimin ağır kusur ve hafif kusur ayırımıyla sınırlı kalması, tazminatın adil bir şekilde belirlenmesi açısından kısıtlı bir uygulamaya sebep olacaktır. Somut olayın özelliklerine göre hakim sorumlu kişinin ağır kusurlu veya kasıtlı olmadığı sonucuna varırsa, kusurun ağırlığına göre takdir yetkisini kullanarak tazminatı belirlemelidir.⁹⁹

bb. Üçüncü Kişilerin veya Zarar Görenin Davranışları

Üçüncü kişilerin davranışlarının bireysel sorumluluğun belirlenmesinde etkili olup olmadığı konusu da dikkatle incelenmelidir. Yine bu inceleme yapılırken, üçüncü kişinin kusuru ile sorumlunun kusuru arasında bir karşılaştırılma yapılmaması gerekir. Üçüncü kişinin kusurlu davranışları, davalı kişinin sorumluluğunun ortadan kalkması veya indirim nedeni olabilir.¹⁰⁰ Ancak bu davranış, hakkında değerlendirme yapılacak kişi ile zarar arasındaki uygun illiyet bağıni kesecek derecede ise davalı sorumluluktan kurtulabilecektir. Zarar görenin kusuru da TBK m.52/2'de bir indirim sebebi olarak görülmektedir. Bu indirim sebebi,

⁹⁶ ÇAMURCU, s. 131, GÖKTÜRK / CAN, s. 266.

⁹⁷ PULAŞLI, Şerh, s. 2125.

⁹⁸ ÇAMURCU, s. 131; GÖKTÜRK / CAN, s. 266.

⁹⁹ ÇAMURCU, s. 132.

¹⁰⁰ GÖKTÜRK / CAN, s. 269.

esasında bir bireysel indirim sebebi değil, tüm sorumluların kullanabileceği hatta kullanması gerektiği bir indirim sebebidir.¹⁰¹

TTK, hüküm gerekçesinde de zarar görenin kusurunu indirim nedeni olarak kabul ettiğini şu örnekle açıklamıştır. *Kot bezi üreten bir anonim şirkette genel kurul yönetim kurulunun, kot pantolon ve ceket üretimi için yatırım yapması talimatını vermiştir. Yönetim kurulu, kot pantolon ve ceket iç pazarına girmemiş ve ihracatın zorluğuna, pazarda büyük oranda kapasite fazlası mal bulunduğuna işaret etmiş olmasına rağmen, genel kurul talimata ilişkin kararı almıştır. Şirket iki yıl sonra bu yatırımdan zarara uğramıştır. Yönetim kurulu üyeleri aleyhine alınan teknolojinin eski olduğu ve pazarlama kanallarının kurulmadığı gerekçesiyle sorumluluk davası açıldığında mahkeme BK m.44 (1) 'de yer alan şirketin "zarara razı olduğu" ve/veya "zararın ihdasına" yardım ettiği olgularını dikkate alacağı gibi, eski teknolojinin alınmasında üyeler arasında kusur yönünden farklılaştırma yapacaktır.* Bu örnekle genel kurul tarafından verilen talimatı yerine getiren yönetim kurulu üyelerinin sorumluluk miktarında indirimde gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰²

Yine başka bir örnekle değerlendirdiğimizde, *kendi işleri için bir muhasebe şirketi görevlendiren şirket, muhasebe şirketi elemanlarının oldukça geniş bir hareket serbestisine sahip olduğunu bilmesine rağmen, gerekli tedbirleri almadan ve gerekli talimatları vermeden bu şirketi görevlendirmişse, bu durum yolsuzlukları yükümlülüklerine aykırı olarak tespit edemeyen denetçiler bakımından bir indirim nedeni olabilecektir.*¹⁰³

Zarar görenin kusuru, sorumlunun davranışları açısından illiyet bağıni kesecek nitelikteyse o kişinin sorumluluğu ortadan kalkacak, illiyet bağıni kesecek nitelikte değilse indirim sebebi olacaktır. Son olarak bu kusur tespit edilirken de, objektifleştirilmiş kusur anlayışı esas alınmalıdır.

cc. Yönetim Yetkilerinin Devri

TTK m.553/2 uyarınca *"Kanundan veya esas sözleşmeden doğan bir görevi veya yetkiyi, kanuna dayanarak, başkasına devreden organlar veya kişiler, bu görev ve yetkileri devralan kişilerin seçiminde makul derecede özen göstermediklerinin ispat edilmesi hâli hariç, bu kişilerin fiil ve kararlarından sorumlu olmazlar."* O halde, yönetim görevinin kısmen ya da tamamen yönetim kurulu üyelerinin bir

¹⁰¹ ÇAMURCU, s. 142; GÖKTÜRK / CAN, s. 269.

¹⁰² Anonim ortaklık organları arasında yetki bölüşülmesi hususunda sözleşme teorisi, kurum teorisi ve karma teorisi bulunmaktadır. Türk hukuk sisteminde karma teori benimsenmiş olup; organlara ayrı tüzel kişilik tanınmamaktadır. Fakat kanunla genel kurul ve yönetim kuruluna münhasır yetkiler tanınarak genel kurulun emir veren amir durumda olmadığı ortaya konmaktadır. POROY / TEKİNALP ve ÇAMOĞLU, s. 359; PULAŞLI, s. 352.

¹⁰³ GÖKTÜRK / CAN, s. 270.

kısmına ya da üçüncü şahıslara devredilmesi halinde, doğabilecek sorumluluk bakımından farklılaşmayı gerektirmektedir. Bu noktada, ortaklığın hangi yetkilerinin kime ne şekilde devredildiği ve dava konusu zarara kimin hangi görevde sebep olduğunun tespiti teselsülün farklılaşmasında önemli rol oynayacaktır.¹⁰⁴

Yönetim yetkileri usulüne uygun bir şekilde devredildiğinde, o yetkiye ilişkin asli sorumluluk sahibi yetkiyi devralandır. Bu kimseler, devraldıkları yetki alanına ilişkin görevlerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde zarardan sorumlu olurlar. Yetkiyi devreden ise yetkiyi devrettikleri kişinin seçiminde ve devrettiği yetkilerin usulüne uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda üst gözetim görevleri nedeniyle sorumlu olacaktır. Bu denetimin sürekli değil periyodik olarak yapılması beklenmektedir.¹⁰⁵

Kusurun derecesinin belirlenmesinde yönetim ve organizasyonun da etkisi büyüktür. Özellikle yönetim görevinin devredilmesi halinde, devralanın sahip olduğu yetkiler ve görevler, tekbirli bir yöneticiden beklenen özenin gösterilmesini gerektirecek ve yetkiyi devreden yönetim kurulu üyesi ya da üyeleri bakımından, üst gözetim ve üst yönetim görevlerinin gerektirdiği özenle sınırlı olmak üzere bir sorumluluk söz konusu olacaktır.¹⁰⁶

Yönetim kurulunun TTK'nın 375'inci maddesinde sayılan görev ve yetkileri devredilemez ve vazgeçilemez nitelik taşıdığından, bu görevler bakımından yönetim organizasyonunun sorumluluk hukuku bakımından önemi yoktur. Bu görevleri yönetim kurulunun devretmesi mümkün olmadığından; yönetim görevinin devredilmiş olması, yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu bakımından önem taşımaz.¹⁰⁷ Ancak bu görevlerin devri mümkün olmasa da; kullanılması açısından fiili olarak iş bölümü yapılması mümkündür. Bu durumda, görev paylaşımında yetki devrinden farklı olarak yönetim kurulu o konuda sorumlu kalmaya devam edecektir.¹⁰⁸

dd. Ücretin Düşük Olması

Anonim ortaklıkların faaliyetlerinin ekonomik sonuçları sadece ortaklığı ilgilendirseydi, ortaklığın uğradığı zararlar yönünden ücret düşüklüğü bir indirim sebebi olabilirdi. Ancak ortaklığın yanı sıra pay sahipleri ve alacaklıları da ortaklık zararından etkilendiği için tüm menfaatler, bu ücret indirimden olumsuz etkilenecektir.¹⁰⁹ Bu nedenle ücret düşüklüğü sorumluluk bakımından bir indirim nedeni olmamalıdır.

¹⁰⁴ ÇAMURCU, s. 135; GÖKTÜRK / CAN, s. 265.

¹⁰⁵ ALTAY, s. 295; ROBERTO, s. 157.

¹⁰⁶ GÖKTÜRK / CAN, s. 131; ÇAMURCU, s. 138.

¹⁰⁷ TEKİNALP, s. 436; PULAŞLI, s. 698.

¹⁰⁸ ÇAMURCU, s. 138.

¹⁰⁹ ÇAMURCU, s. 134; ROBERTO, s. 158.

d. Tazminatın Hesaplanması

Hakim, dış ilişkide sorumluların sorumluluk tutarını belirlerken müteselsil ve münferit sorumluluğa göre ayrı ayrı değerlendirme yapacak, bu tespiti yaparken de hükümde öngörülen ve yukarıda da bahsettiğimiz şartları göz önünde bulunduracaktır. Mahkeme, öncelikle talep edilen tazminat miktarındaki, birden fazla kişinin birlikte müteselsilen sorumlu oldukları taban miktarı ve ayrıca her bir sorumlunun kusuru ve diğer şartlar göz önünde bulundurularak sadece bireysel sorumlu olunan zararları tespit edecektir. Bu hesaplamanın somutlaşması açısından hüküm gerekçesinde ve kaynaklarda düzenlenen birkaç hesaplama tarzını incelememiz gereklidir:

TTK hüküm gerekçesi sistemi şu şekilde özetlemiştir:

Yatırım için arsa arayan bir anonim şirkete, yönetim kurulu üyesi A kardeşine ait bir arsayı aldirmayı planlamaktadır. Bu amaçla, kimseye haber vermeden avukata da bir satış vaadi sözleşmesi hazırlanmış ve ona 1000 ödemiştir. Sözleşme (geçersiz olmasına rağmen) A ile kardeşi arasında imzalanmıştır. Planını yönetim kurulu üyesi B'ye açan A ondan yardım istemiş ve kardeşinin B'ye bir miktar para vereceği vaa-dinde de bulunmuştur. B, bazı emsaller göstererek söz konusu arsanın fiyatını savunacaktır. Yönetim kurulu A, B, C, D ve E'den oluşmaktadır. Konunun karara bağlanacağı gün D ve E, A'nın, Tasarının 393'üncü maddesine göre toplantıya katılmayacağı itirazında bulunmuşlarsa da bu itiraz A, B ve C'nin oyları ile reddedilmiştir. D ve E ayrıca, arsanın emsalleri ile fiyatını karşılaştıran ve imar durumunu gösteren bir uzman raporunun kurula sunulabilmesi için toplantının ertelenmesini önermişlerdir. Bu öneri de A, B ve C'nin oylarıyla reddedilmiştir. Toplantıda B emsaller hakkında yanltıcı bilgiler vermiştir. Sonuçta B'nin yaptığı karşılaştırmaların ciddi olduğuna inanan C'nin de katılması ile arsa A, B ve C'nin oyları ile alınmış ve para ödenmiştir. Bir yıl sonra kurul tamamen değişmiştir. Bu arada arsanın imar durumu olmadığı da anlaşılmıştır. Yeni kurul avukata ödenen 1000 de dahil olmak üzere 5000 zarar için A, B, C, D, E'ye karşı sorumluluk davası açıp bu tutarı davalılardan müteselsilen talep etmiştir. Mahkeme D ve E bakımından davayı reddetmiş, birlikte verilen bir zarar olmadığı gerekçesiyle avukata ödenen 1000'den tek başına A'yı sorumlu tutmuş, 4000 için de A, B, C'yi müteselsilen sorumlu bulmuştur. Mahkeme A ve B'nin yaptıkları anlaşma dolayısıyla olayda kasıtları bulunmasına karşı, C'nin Tasarının 393. maddesini ihlâl eden davranışını kusur olarak nitelendirip ona BK m.43 ile 44'ü uygulayıp müteselsil sorumluluktaki payını yüzde doksan olarak belirlemiştir. Buna göre 1000 A tarafından ödenecektir.

A, B, C müteselsil sorumludur. Ancak A ile B'nin sorumluluk tavanları 4000 iken C'nin sorumluluk tavanı 3600'dür. Bir an için B'nin ödeme gücünün bulunmadığını düşünelim. Şirket 4000'in tamamını A'dan alabilecektir. Bu tavan C için 3600'dür. A ve B'nin ikisinin de varlıksız C'nin zengin bir kişi olduğunu varsayarsak 3600 C'den istenebilecektir. Olayda A ve B'nin ödeme güçleri bulunmadığı için şirket 1400 kayıptadır. Ancak bu farklılaştırılmış müteselsil sorumluluk anlayışının ürünü değildir. Çünkü 1000'lik kayıp, birlikte verilen zarardan kaynaklanmaktadır. Uygun nedensellik kurallarına göre bunu C'den istemek, bunun için müteselsil sorumluluk kavramını kullanmak hem yanlış olurdu, hem de adalete aykırı düşerdi. 400'lük kayıp ise genel hükümlerin ve hakimnin takdirinin doğal sonucudur. Yeni anlayış davacıyı (adalet temeline) kayba uğratmamış, onun zararı kanuna aykırı olarak başkalarına yüklemesine engel olmuştur.

TEKİNALP'in¹¹⁰ ise bireysel sorumluluk tabanının belirlenmesi açısından verdiği hesaplama örneği ise şu şekildedir:

Mahkeme, sorumluluk davası sonucunda ortaklığı 400.000 TL tazminata hükmetmiştir. Bu miktarın 300.000 TL'si için müteselsilen 100.000 TL'si için münferiden oluşan zararlar olduğunu tespit etmiştir. Müteselsilen sorumlu olunan miktar için A kişisini zararın %80'inden, B kişisini %70'inden, C ve D kişisini ise %50'şer kısımdan sorumlu tutmuştur. Bu durumda A müteselsil zararın (300 x 80/100) 240.000 TL için; B (300 x 70/100) 210.000 TL için; C ve D ise (300 x 50/100) 150.000 TL'ler için sorumlu olacaktır. Ayrıca bireysel zararlar için de A 50, B 20, C 20, D ise 10.000 TL şeklinde sorumlu tutulmuştur. Bu halde müteselsil sorumluluk tabanı (ortak taban) en küçük miktar olan 150.000 TL'dir. Zarar gören bu miktarı her bir sorumludan talep edebilecektir. Ancak A'dan 240.000 TL'ye kadar, B'den ise 210.000 TL'ye kadar talep edebilir. Yani A ve B için ortak taban 210.000 TL'dir.

Yine arta kalan değer (bakiye) ne olduğu ve hesaplama tarzının somutlaşması açısından birkaç örnek vermemiz gereklidir:

Bir anonim şirket yönetim kurulu üyeleri A, B, C ve D açılan sorumluluk davası sonucunda mahkemece 1.000 TL tazminata hükmedilmiş; A müteselsil sorumluluk bakımından %100, B, C ve D ise %50 oranında kusurlu bulunmuştur. Bu halde zarar gören A'dan 1000, B, C ve D'den 500'er TL üzere olmak üzere toplamda 2.500 TL dava edebilir. Ancak davacı 1000 TL olan toplam zararını elde ettikten sonra, diğer meblağları talep edemez. Buradaki talep edemeyeceği arta kalan değer *artık değer (bakiye)* olarak adlandırılır.¹¹¹ Bu değer miktarı

¹¹⁰ TEKİNALP, s. 463.

¹¹¹ TEKİNALP, s. 463.

farklılaştırılmış teselsül gereği (2500-1000) 1500 TL iken; mutlak teselsül sorumluluğu geçerli iken (1000+1000+1000+1000-1000) 3000 TL tutarında olurdu. Çünkü tam teselsülde zarar gören bu 1000 TL zararını her bir sorumludan aynı anda aynı dava ile A, B, C ve D'den 1000'er TL olarak talep ve dava edebiliyordu. Herhangi birinden zararını karşıladığı zaman ise 3000 TL bakiye değeri artık talep edemiyordu.¹¹²

C. Farklılaştırılmış Teselsülde İç İlişki Sorumluluğu

Müteselsil sorumluluk durumunda, alacaklı ile borçlular arasındaki ilişki dış ilişki; borçluların kendi arasındaki ilişki ise iç ilişki olarak adlandırılmaktadır.¹¹³ ETTK'da sorumlular arasındaki iç ilişki düzenlenmemiş olup, bu konu eski BK m.50 çerçevesinde çözülmekteydi. Şimdi ise TBK 62'de iç ilişkide müteselsil sorumluluk, sorumlular arasındaki başvuru TTK 557/3'e benzer şekilde düzenlenmiştir. TTK 557/3 "*Birden çok sorumlu arasındaki başvuru, durumun bütün gerekleri dikkate alınarak hakim tarafından belirlenir.*" hükmü ile sorumlular arasındaki iç ilişkiyi açıkça hüküm altına almıştır. Yani sorumlulardan birisi kendi payına düşenden daha fazlasını ödemiş olduğu takdirde diğer sorumlulara rücu ederek fazla kısmın kendisine ödenmesini talep edebilmektedir. Yani bu iç ilişki esasında bir rücu (başvuru) istemini ifade etmektedir.

1. Rücu Davası

Rücu davası, sorumlulardan birinin hak sahibine iç ilişkide belirlenen tutardan daha fazla ödemesi halinde, bu kişi ile diğer sorumlular arasında ele alınacak bir davadır. Sorumlulardan birinin iç ilişkide daha fazla tutar ödemesinin sebebi, mahkemenin ödenecek tazminatı tam olarak belirleyememiş olması veya bir sorumlunun zararın tamamını ödemiş olması olabilmektedir.¹¹⁴

İç ilişkideki sorumlulardan birisinin diğer sorumlulara karşı yönelttiği rücu davası, zarar gören hak sahibinin sorumlulara karşı açtığı sorumluluk davasından birçok yönde farklılık arz etmektedir.¹¹⁵ Şöyle ki dış ilişkide belirlenen tazminat oranları iç ilişkide de aynı olmak zorunda değildir.¹¹⁶ Çünkü rücu davasında miktar belirlenirken, hakim tarafından dikkate alınacak kriterler dış ilişkide uygulanan kriterlere göre daha fazladır ve hakimin takdir hakkı daha geniş tutulmuştur.

¹¹² PULAŞLI, Şerh, s. 2126.

¹¹³ ÇAMURCU, s. 186; PULAŞLI, s. 709.

¹¹⁴ KARAHAN, s. 807.

¹¹⁵ Bu hüküm olmasa veya hükümde rücu davasının yalnızca sorumluluk davasında haklarında dava açılanlara yönetilmesi gerektiği gibi bir hüküm olsaydı, sorumluluk davası açılırken zarardan sorumlu olan bazı yönetim kurulu üyelerinin kasten dava dışında bırakılmasının önüne geçilemeyecek ve bu durum hukuka ve hakkaniyete açıkça aykırı olacaktı. TAŞ, s. 108.109.

¹¹⁶ AKDAĞ GÜNEY, İsviçre Borçlar Kanunu, s. 1223; TOLU, s. 564.

Ayrıca sorumluluk davasında verilen tazminat kararı, rücu davasındaki hakimi bağlamayacaktır. Yine dış ilişkiden farklı olarak iç ilişkide rücu borçluları müteselsil sorumlu olmamaktadır, herkes kendisine düşen rücu oranında sorumlu olmaktadır.¹¹⁷

Dış ilişkideki tazminat belirlemesi sebebiyle, iç ilişkide paya düşenden fazlasını ödeyen kişinin rücu davası açabilmesi için hakkında dava açılan kişilerin, zarardan sorumlu olabilmeleri gereklidir. Yine dış ilişkide aranan şart bu davada da aranacaktır.

Sorumlulardan birinin diğer sorumlulara başvurabilmesi için, kendi hakkına düşen paydan fazlasını somut olarak ödemesi gereklidir.¹¹⁸ O halde rücu hakkının temel şartı fazla ödeme durumudur.

Sorumlunun diğer sorumlulara dava açabilmesi için, dış ilişkide açılan sorumluluk davasının tarafı olması zorunlu değildir.¹¹⁹ Gerekçede de belirtildiği üzere, rücu davası sorumluluk davasının davalılarıyla sınırlandırılmamıştır. Burada verilen örnekte, yedi üyeli bir yönetim kurulunda sorumluluk davası üç üyeye karşı açılmış olsa bile rücu kararının yedi üyeyi yargılayarak verilebileceği, bağımsız rücu davasının da üç üye hakkında değil de daha fazla üyeyi kapsayacak şekilde açılabilmesi, bu olanağın hükümde “birden çok sorumlu” sözcüğü ile vurgulandığı, uygulamada çeşitli sebeplerle bazı üyelerin dava dışı bırakılarak kayrıldıklarına oldukça sık rastlandığı, rücu davasını davalılara özgülemenin hem haksızlığı katmerli hale getireceği hem de davacıya adil olmayan bir güç sağlayacağı da ifade edilmiştir.

Rücu davasında hakim, öncelikle davalılar arasında sorumluluk şartlarının oluşup oluşmadığını inceler, daha sonra tazminatın davalılar arasında nasıl paylaşılacağını tespit eder. Hakim bu belirlemeyi yaparken, TTK m.557/3 gereği “*durumun tüm gereklerini*” dikkate alacak ve her bir olayı ayrı ayrı değerlendirecektir.¹²⁰ Bu değerlendirmede, kişinin şirket içindeki pozisyonu ve hiyerarşisi gibi kriterler de dikkate alınmak durumundadır. Ancak gerek dış ilişkide gerekse iç ilişkide aynı indirim nedenleri uygulanacağından, değişimi gerektiren herhangi bir özelliğin bulunmaması halinde, dış ilişkideki etkenler iç ilişki bakımından da geçerli olacak ve aynı oranlar söz konusu olabilecektir.¹²¹

Hakim dış ilişkide bireysel sorumluluk tavanını belirlerken sorumluların kusur derecelerini karşılaştıramazken; iç ilişkide sorumluların kusurlarını karşılaştı-

¹¹⁷ ÇAMURCU, s. 187.

¹¹⁸ EREN, s. 932; DOĞAN, ŞAHAN ve ATAMULU, s. 324.

¹¹⁹ ŞENER, s. 423..

¹²⁰ KARAHAN, s. 808.

¹²¹ GÖKTÜRK / CAN, s. 272; ÇAMURCU, s. 192.

tırarak bir belirleme yapabilmektedir.¹²² Örneğin zarara kasten sebebiyet veren sorumlu ile ağır ihmali ile sebebiyet veren sorumlunun kusurları karşılaştırılarak, kasten sebep olan sorumlu iç ilişkide, zararın büyük bir miktarından veya hepsinden sorumlu tutulabilecektir.¹²³

TTK m.557/3 durumun tüm gereklerinin dikkate alınarak tazminatın belirlenmesini ifade ettiği için, rücu davasında sorumlulukların belirlenmesinde dikkate alınacak kriterlerde geniş bir takdir yetkisi tanımıştır.

Dış ilişkide tazminatta indirim sebebi olarak görülmeyen veya çok etkili olmayan bazı durumlar, iç ilişkide sorumluluğun belirlenmesi açısından etken olabilmektedir. Örneğin dış ilişkide, bireysel sorumluluk tavanı belirlenirken, sorumlunun ücret alıp almadığı veya ne kadar ücret aldığı göz önüne alınmazken; iç ilişkide hakim bu durumu göz önüne alabilir. Yine yetki devri halinde de hakim takdir yetkisine dayalı olarak farklı sorumluluk tutarları belirleyebilir.¹²⁴

Rücu ilişkisi ile ilgili sonuç olarak; dış ilişkide davalıların kusur oranları ve TBK m.51 ve 52 hükümleri çerçevesinde belirlenen sorumluluk tutarının ödenmesinden sonra, iç ilişkide kusur oranlarına göre ayrıca belirlenen sorumluluk tutarına göre, fazla ödenen miktar ortaya çıkması durumunda, kusur oranları çerçevesinde diğer sorumlulara başvurabilmesi diyebiliriz.

2. İç İlişkide Tazminatın Hesaplanması

Rücu davasında, hakim nihai paylaşımı yaparken aynı illiyet bağı çerçevesinde zarar verenlerin verdikleri zararın tamamını dikkate alarak karar verecektir. *PULAŞLI* tarafından iç ilişkide tazminatın belirlenmesi için ayrı bir formül belirlenmiş, fakat karmaşık ve zahmetli bir formül olduğundan dolayı hakimlerin uygulamasının zor olduğu düşünülmektedir.¹²⁵ Ayrıca bu formülde dış ilişkideki kusura göre, iç ilişkide sorumluluk tutarı belirlenmiştir; fakat dış ilişkideki kusur oranının aynen iç ilişkide de geçerli olacağı hususunda zorunluluk yoktur.¹²⁶ İç ilişkide kusur miktarları belirlendikten sonra bu miktarlar sorumlular arasında birbirleriyle karşılaştırılmaktadır.¹²⁷

O halde iç ilişkide tazminatın hesaplanması ve paylaşım tarzını birkaç örnek ile somutlaştırmamız gereklidir:

A, B ve C den oluşan üç kişilik bir yönetim kurulunun eylemi sonucu, anonim ortaklık 1.000 TL'lik zarara uğramıştır. Olayda A kasıtlı, B ağır kusurlu, C ise

¹²² HELVACI, s. 92; GÖKTÜRK / CAN, s. 72; ÇAMURCU, s. 192.

¹²³ ÇAMURCU, s. 191.

¹²⁴ HELVACI, s. 92.

¹²⁵ PULAŞLI, Şerh, s. 2134.

¹²⁶ AKDAĞ GÜNEY; Yönetim Kurulu, s. 275.

¹²⁷ HELVACI: s. 89; BAHTİYAR, s. 399.

hafif kusurlu kabul edilmiştir. Ancak sorumluluk davası sadece C'ye 500 TL'lik tutar için açılmıştır. Dava sonucunda C %40 oranında kusurlu bulunmuş ve dış ilişkide zararın sadece 400 liralık kısmını ödemiştir. Daha sonra rücu davasına bakan hakim ise iç ilişkide, A'yı %60, B'yi %30, C'yi ise %10 kusurlu bulmuştur. Bu halde C'nin iç ilişkide sadece (1000x10/100) 100 liradan sorumlu olması gerekir. Bu durumda C ödediği fazla 300 lira için A ve B'ye göre iç ilişkideki sorumluluk oranlarına göre rücu edecektir. Örnekte B zararın %30, A ise %60'ndan sorumlu olduğu için 100 ve 200 TL olarak paylaşım yapılacaktır.

Helvacı¹²⁸ ise şu örnekleri vermiştir:

Zarar; 300.000 TL'dir. Yönetim kurulu üyeleri (A), (B), (C) ve (D)'dir. (A)'nın kusurunun bulunmadığı, (B)'nin %100, (C) ve (D)'nin her birinin ise %30 kusurlu olduğu belirlenmiştir. Zararın tamamı, dış ilişkide %100 kusurlu bulunan (B) tarafından ödenmiştir. Oysa, iç ilişkide (B)'ye %70, (C) ve (D)'nin her birine %15 oranında sorumluluk yüklenmiştir. Bu halde, (B), iç ilişkide kendisine düşen (300.000 x 70/100=) 210.000 TL'den 90.000 TL fazla ödemiştir. (B)'nin (C) ve (D) aleyhine açacağı rücu davasında, (C) ve (D), ayrı ayrı 45.000 TL'ye mahkum edilebilecektir. (D)'nin ödemediği aciz halinde bulunduğunu, bunun yargılama sırasında kesinleştiğini varsayalım. Bu durumda, müteselsil sorumlu (D)'ye düşen 45.000 TL zarara (B) ve (C) birlikte katlanırlar. (B), kendisine düşen payı (22.500 TL) (C)'nin payına (22.500 TL) ve iç ilişkide ona düşen 45.000 TL'ye ekleyerek, (C)'den 90.000 TL isteyemez, ondan 67.500 TL isteyebilir.

Zarar 600.000 TL'dir. Yönetim kurulu üyeleri (A), (B) ve (C)'dir. Dış ilişkide: (A), %30 kusurludur. (B), %40 kusurludur. (C), %30 kusurludur. İç ilişkideki sorumluluk oranları, dış ilişki için yukarıda verilen oranlar ile aynıdır. Zararın 180.000 TL'si, (A) tarafından ödenmiştir. Bu durumda (A), dış ilişkide kendisine düşen %30 oranında tazminat tutarının (=180.000 TL) tamamını ödemiştir. Buna göre, (A), iç ilişkide (B)'ye ve/veya (C)'ye başvuramaz. Şirketin (600.000 - 180.000=) 420.000 TL zararı karşılanamamıştır. Şirket, (B)'den (600.000 x 40/100=) 240.000 TL, (C)'den (600.000 x 30/=) 180.000 TL talep edebilecektir.

IV. Farklılaştırılmış Teselsülün Genel Değerlendirilmesi

Farklılaştırılmış teselsül sistemi, müteselsil sorumluluk anlayış ve uygulamalarının, sıkıntılarını gidermek ve menfaatler dengesi ile hakkaniyeti sağlamak üzere oluşturulmuş bir prensip olarak görünmektedir. İsviçre doktrininde, uzun

¹²⁸ HELVACI, s. 94.

süredir tartışılan bu kavram,¹²⁹ Türk Hukuku açısından da oldukça yeni bir kavramdır. Tasarı'nın yasalaşması ile birlikte bu kavram hukukumuzda da yerini almıştır.¹³⁰

TTK m.557 gerekçesinde de farklılaştırılmış teselsülle ilgili önemli vurgular yapılmıştır. Gerekçeye göre, müteselsil sorumluluk bir ağırlaştırılmış sorumluluk anlamına gelmemekte; sadece aynı zararın birden fazla kişi tarafından meydana getirilmesi halinde birlikte sorumlu olacağı anlamına gelmektedir. Yani müteselsil sorumluluk, bir sorumlunun tek başına aynı zarardan sorumlu olacağı miktardan daha fazla sorumlu olmasına sebep olamaz. Keza bu teselsülde sorumluların dış ilişkideki kusurunu hakim, mutlak teselsülden farklı olarak, kusurun ağırlığını ve TBK m.51 ve 52 hükümlerini dikkate alarak belirleyecek ve bazen tamamen tazminattan kurtulabilen sorumlular olabilecektir.

Mutlak anlamda müteselsil sorumluluk, birçok yönden sakıncaları olan ve hakkaniyete aykırı durumların oluşmasına sebep olan bir sorumluluktur. Zarar gören, zarar verenler karşısında oldukça güçlü ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olmaktadır. Yine özen ve gözetim yükümü gibi genel tanımlar içeren kavramlar sebebiyle, sorumluluğun sınırları da oldukça genişlemekte ve haksız durumlar ortaya çıkmaktadır.

Müteselsil sorumluluğun hakkaniyete aykırı yönlerini büyük oranda ortadan kaldıran farklılaştırılmış teselsülün, borçlu ve alacaklı arasında menfaat dengesini kurmada üstünlükleri bulunmaktadır. *TEKİNALP*'a göre müteselsil ve münferit zararların ayrılması gereklidir. Sırf alacaklıyı koruma düşüncesiyle, bir kişinin kendi eylemleri ve kararlarının sonucu olan sorumlulukları müteselsil sorumlulara yüklemenin bir temeli bulunmamaktadır.¹³¹ Zarar görenin farklı kusur oranları nedeniyle zararının tümünü tahsil edememesini de teselsülün bir sonucu değil, YK üyelerinin ehliyetsiz ve varlıksız kişilerden oluşmasının bir sonucu olarak görmektedir.¹³² Gerçekten de farklılaştırılmış teselsül kurumuyla, salt anlamda bir müteselsil sorumluluk kabul edilmemiştir. Müteselsil ve münferit sorumluluk ayrı ayrı belirlenip; müteselsil sorumlulukta da bireysel indirim sebepleriyle sorumluluğun farklılaşması gerekecektir.

Sonuç

Anonim ortaklığa, pay sahiplerine ya da alacaklılara zarar veren yönetim kurulu üyeleri birlikte verdikleri zararlardan ötürü farklılaştırılmış teselsül ilkesi uyarınca müteselsilen sorumludurlar. TTK 2011 yılı değişikliğiyle hukukumuzda

¹²⁹ WİDMER / BANZ, Art.759, N. 1; ROBERTO, s. 32; BÖCKLI, 3. Auflage, § 18, N. 495.

¹³⁰ SERENGİL, s. 112; PULAŞLI, s. 703.

¹³¹ TEKİNALP, s. 467; TTK Gerekçe m.557.

¹³² TEKİNALP, s. 468; BAHTİYAR, s. 400; BOZKURT, s. 505.

tanınan farklılaştırılmış teselsül, mutlak teselsülün bir parçası olmakla birlikte mutlak teselsül ile oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

ETTK döneminde anonim şirket sorumluluk hukuku bakımından tam teselsül anlayışı, dış ilişkide sorumluların kusur oranlarına bakılmaksızın alacaklıya karşı zararın tamamından sorumlu olmalarını öngörmekteydi. Ancak bu durum zarara, hafif kusuru yahut ihmali ile katılan yahut kusursuz olan bazı sorumluların zararın tamamından sorumlu olmaları sonucunu doğurmaktaydı. Üstelik tam teselsül gereği alacaklı borcun tamamı için sorumlulardan birine ya da birkaçına gidebilme imkanına sahip olduğundan ekonomik durumu iyi olan sorumlular kusur derecelerine bakılmaksızın zararın tamamını ödemek zorunda kaldıkları gibi iç ilişkide rücu haklarını kullanmakta sıkıntılar yaşamakta idiler. Bu nedenle bu adaletsiz durumu ortadan kaldırmak adına 6102 sayılı TTK'nın 557. maddesi ile sorumluların kusur oranlarına göre bireysel indirim sebeplerini dış ilişkide alacaklıya karşı da ileri sürebilecekleri, böylece sorumluluk miktarlarının kusur oranlarına göre belirleneceği bir teselsül anlayışı getirilmiştir.

Farklılaştırılmış teselsül ilkesini düzenleyen TTK m.557'nin ilk iki fıkrası sorumluluk davasına ilişkin hükümler düzenlerken, son fıkrası ise sorumluluk davası sonucunda kendi payına düşenden fazlasını ödeyen sorumluların kendi aralarındaki rücu ilişkisini ve dikkate alınacak hükümleri düzenlemektedir.

Çalışmamızda eski sistemde benimsenen mutlak teselsül anlayışının ortaya çıkardığı olumsuz durumlardan, sonradan getirilen farklılaştırılmış teselsül ilkesinin uygulanış biçiminden, sorumluluk hukukuna getirdiği avantajlardan, adalet ve hakkaniyete katkılarından bahsedilmiştir. Son olarak da hukuk politikası açısından değerlendirilmesi ele alınmıştır.

Kaynakça

- AKDAĞ GÜNEY, Necla, Bankalar Kanununa Göre Yönetim Kurulu Üyelerinin Verdikleri Zararla Sınırlı Şahsi Sorumluluklarının İsviçre Borçlar Kanunu Art.759'da Yer Alan Farklılaştırılmış Teselsül Düzenlemesi ile Karşılaştırılması, Prof. Dr. Hüseyin ÜLGEN'e Armağan, s. 1027-1236, İstanbul, 2007.
- AKDAĞ GÜNEY, Necla, *6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa göre Anonim Şirket Yönetim Kurulu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012 (Yönetim Kurulu).
- ALTAŞ, Soner, Anonim Şirketlerde Farklılaştırılmış Teselsül İlkesi, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 100, Aralık 2014, 291-298.
- ALTAY, Sıtkı Anlam, Anonim Ortaklıklar Hukuku'nda Farklılaştırılmış Teselsül, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 151, Mart 2019, 68-75.
- BAHTİYAR, Mehmet, *Ortaklıklar Hukuku*, 13. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- BİLGİLİ, Fatih / DEMİRKAPI, Erhan; *Şirketler Hukuku Dersleri*, 7. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, Şubat, 2020.
- BOZKURT, Tamer, Türk Ticaret Kanunu ve Tasarısı Çerçevesinde Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukukî Sorumluluğu: Üyelerin Özellikle Doğrudan Doğruya Verdikleri Zararlardan Doğan Sorumlulukları ve Yargı Uygulaması, *TBB Dergisi*, Sayı 83, 2009, s. 155-188.
- BOZKURT, Tamer, *Şirketler Hukuku*, Legem Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- BÖCKLİ, Schweizerisches Aktienrecht, Zürich, 2009.
- ÇAMOĞLU, Ersin, Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan, İstanbul, 2011, s. 407-418.
- ÇAMURCU, Emin, *Anonim Ortaklıklarda Farklılaştırılmış Teselsül İlkesi Uyarınca Yönetim Kurulu Üyelerinin Sorumluluklarının Belirlenmesi*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, Eylül, 2015.
- DEDEĞAÇ, Ender / SAPAN, Oğuzhan, Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu ve Sorumluluğu, Ankara Barosu, 2013.
- DOĞAN, Murat / ŞAHAN, Gökhan ve ATAMULU, İsmail, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.
- EREN, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.
- GÖNEN Ramazan, Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu'nun Devredilemeyen Görev ve Yetkileri, Yönetim Yetkisinin Devri ve Devir Halinde Sorumluluk, İstanbul Barosu Dergisi, C. 86, S. 6, İstanbul 2012, s. 125-136.
- GÖKTÜRK, Kürşat / CAN, Mehmet Çelebi; Farklılaştırılmış Teselsülün - Özellikle-Dış İlişki Bakımından Anlamı ve Bankacılık Kanununun Şahsi İflas Sorumluluğu ile Karşılaştırılması, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 2, 2011, s. 207-246.

- GÜRSOY, Kemal Tahir, Birden Fazla Kimsenin Aynı Zarardan Sorumluluğu, Mahmut Koloğlu'ya 70'inci Yaş Armağanı, Ankara, 1975, s. 57-83.
- HELVACI, Mehmet, Anonim Ortaklıkta Yönetim Kurulu Üyesinin Hukuki Sorumluluğunun Müteselsil Olmasının Anlamı ve İsviçre Borçlar Kanunu 759. Maddesi ile Getirilen Müteselsil Sorumluluğunun Anlamının Tanıtılması, Prof. Dr. Hayri DOMANIÇ'e 80. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2001, s. 218- 232 (İsviçre Borçlar Kanunu)
- HELVACI, Mehmet, Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğunda Farklılaştırılmış Teselsül, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 12, Sayı. 2, 2013, s. 77- 92.
- KALINSAZ, Tuna, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyesinin Hukuki Sorumluluğuna Farklılaştırılmış Teselsül Müdahalesinin Değerlendirilmesi, Fasikül Hukuk Dergisi, Cilt. 6, Sayı. 55, Haziran 2014, s. 17-21.
- KARAHAN, Sami, Şirketler Hukuku, 2. Baskı, Mimoza Yayıncılık, Konya, 2015.
- KARAYALÇIN, Yaşar, İsviçre Hukukunda Müteselsil Sorumluluk Konusunda Tartışmalar ve Yasal Gelişmeler, Ünal Tekinalp'e Armağan cilt II, s. 651- 672.
- KILIÇOĞLU, Ahmet; Borçlar Hukuku, Ankara, 2015.
- OFTİNGER, KARL, Schweizerisches Haftpflichtrecht, BD. IALLG. TEIL, 4. AUFL., ZÜRICH 2003.
- OĞUZMAN Kemal / ÖZ Turgut, *Borçlar Hukuku*, Vedat Kitapçılık, 11. Baskı, İstanbul 2013.
- OSORKHAN, Umurbek, Anonim Ortaklıklarda Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- POROY, Reha / TEKİNALP, Ünal / ÇAMOĞLU, Ersin, Ortaklıklar Hukuku I, 14. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2019.
- PULAŞLI, Hasan, TTK Tasarısında Yönetim Kurulunun Sorumluluğu, Prof. Dr. Şener AKYOL'a Armağan, İstanbul, 2011.
- PULAŞLI, Hasan, Şirketler Hukuku Şerhi, Cilt 2, 2015 (Şerh)
- PULAŞLI, Hasan, *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, 4. Baskı, adalet yayınları, 2016.
- ROBERTO, Vito, Farklılaştırılmış Teselsülün Problemleri, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 3, Ocak 2016, s. 146. (Çev. Ezgi Başak DEMİR-YAK-Sadık ÇAPA).
- REİSOĞLU, Safa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 24. Bası, İstanbul, 2013.
- SERENGİL, Şelale Orkide, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğunda Farklılaştırılmış Teselsül, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- TAŞ, Dilan, Farklılaştırılmış Teselsül İlkesi Kapsamında Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.

- TEKİNALP, Ünal, Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, 4. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.
- TOLU, Hazal, Yargıtay Kararları İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Rücu Davalarında Müteselsil Borçluluk, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, Ocak 2018, 531-570.
- VOGT, Hans-Ueli, Solidarität in Der Aktienrechtlichen Verantwortlichkeit, In Verantwortlichkeit Im Unternehmensrecht IV, Hrsg. von Weber, Rolf H./Isler, Peter R., Zürich, 2008.
- WİDMER, Peter / BANZ, Oliver, Basler Kommentar Zum Schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht II, 2. Aufl., Basel Genf, München 2002.